

"תורתך שעשועי"

יו"ל ע"י בית מדרש לבעלי בתים ולגמלאים - גני הדר פתח תקוה ראש הכולל - הרב זכריה אינגבר. עורך הגיליון - הרב שמואל אינגבר.

המשא ומתן בין ישראל לאדום כדי לעבור בארצו (במדבר כ', י"ד - כ"א)

(יז) וישלח משה מלאכים מקדש אל מלך אדום, כה אמר אחיך ישראל אתה ידעת את כל התלאה אשר מצאתנו. (טו) וירדו אבתינו מצרימה ונשב במצרים ימים רבים, וירעו לנו מצרים ולאבתינו. (טז) ונצק אל ה' וישמע קלנו וישלח מלאך ויצאנו ממצרים, והנה אנחנו בקדש עיר קצה גבולך. (יז) נעברה נא בארצך לא נעבר בשדה ובכרם ולא נשתה מי באר, דרך המלך נלך לא נטה ימין ושמאל עד אשר נעבר גבולך. (יח) ויאמר אליו אדום לא תעבר בי, פן בחרב אצא לקראתך. (יט) ויאמרו אליו בני ישראל במסלה נעלה ואם מימך נשתה אני ומקני ונתתי מכרם, רק אין דבר ברגלי אעברה. (כ) ויאמר לא תעבר, ויצא אדום לקראתו בעם כבד וביד חזקה. (כא) וימאן אדום נתן את ישראל עבר בגבולו, ויט ישראל מעליו.

ההקדמה ושני השלבים במשא ומתן והסירוב הכפול

בפסוקים אלו מתואר משא ומתן בין בניי למלך אדום שיאפשר להם לעבור לארץ ישראל דרך ארצו. משא ומתן זה מורכב מהקדמה ומשני שלבים: בתחילת ההקדמה נותנים למלך אדום יחס אישי אוהד וקרוב, ואומרים לו: "כה אמר אחיך ישראל אתה ידעת את כל התלאה אשר מצאתנו". ואח"כ ישנה פנייה אל רגש הרחמים שלו, ומתארים לו את הצרות שעברו במצרים הם ואבותיהם, ומסרת תיאור הצרות היא גם לומר, שהם לא חושבים לגרום לו צער, כי הם עברו הרבה צער, ונוזהרים לא לעשות צער לזולת. ומתארים לו את הצעקה אל ה', ששלח מלאך להוציאם. בתיאור זה גם רומזים לו, שה' אתם ויש מלאך שמלווה אותם, ועוזר להם להגיע לא"י.

ורק לאחר הקדמה ארוכה זו באה הבקשה לעבור בארצו. בקשה זו מסורבת, בתוספת איום שיצא בחרב לקראתם. לאחר הסירוב נעשה ניסיון נוסף, ושוב מבקשים ממנו לעבור בארצו. וגם עליה הוא עונה בסירוב מוחלט, והפעם כבר ממש את האיום, ויוצא לקראתם בעם כבד וביד חזקה, ובזה תם המשא ומתן, ועם ישראל נוטה מעליו.

הסיבות לשני שלבים במשא ומתן

במקרה של משא ומתן, כאשר צד אחד מעוניין שהצד השני יענה לבקשה כלשהי, יש להניח שבהרבה מהמקרים המשא ומתן יהיה מורכב משני שלבים. כי בהגשת הבקשה הראשונה, המבקש לא יודע בדיוק את מחשבותיו צרכיו וחשותיו של הצד השני, ולכן יציע את הבקשה על פי הבנתו, בניסיון לשכנע את הצד השני להסכים, ושלא יעונה לו כל רע בהסכמתו. אך אם הצד השני מסרב, יכול הצד הראשון להבין יותר טוב את הסיבות לסירוב, ולהגיש את הבקשה פעם נוספת ובצורה משופרת יותר, עם התמקדות בנקודות שמפריעות לצד השני. אם יהיה סירוב גם לאחר הפעם השנייה, יבין המבקש, האם יש טעם לשפר את הבקשה או לחדול.

בירור פרטי המשא ומתן בפרשתנו

בעקבות זאת, יש לבדוק: 1. מה חשב משה בתחילה, לגבי הנקודות שיכולות להיות כסיבה לסירוב. 2. מה היתה סיבת הסירוב. 3. אם מגישים בקשה נוספת, נראה שהיא באה לאחר בדיקה, מה לא היה טוב בניסוח הבקשה הראשונה, ואילו שינויים יש לעשות בניסוח הבקשה השנייה. 4. למה סירב גם בפעם השנייה. 5. לאחר שהבינו מה סיבת הסירוב גם בפעם השנייה, מדוע לא ניסו לבקש פעם נוספת, בניסיון להוריד ממנו את חשותיו. 6. לאחר שבפסוק כ' נאמר שמלך אדום קבע שהם לא יעברו, ויצא לקראתם בעם כבד וביד חזקה, מדוע יש צורך שוב בפסוק כ"א להדגיש, שאדום מיאן לתת לישראל לעבור בגבולו, הרי זה כבר ברור מהפסוק הקודם?

הסיבות האפשריות לסירוב

הסיבות לסירוב, לתת לעם ישראל לעבור בארצו, יכולות להיות: א. חשש שאולי אותו עם יחליט לכבוש את ארצו. ב. נזקים כלכליים שיכולים להיגרם לארצו, בעקבות מעבר של מיליוני אנשים. ג. רצון להפיק רווחים כלכליים ממעבר זה, כי אם מאפשרים לעם אחר לעבור בארצו, דבר זה צריך להיות מתוגמל בצורה מסוימת. ד. הסכם בין המדינות השכנות, שכל אחת מהן לא תאפשר לעם כובש לעבור דרך ארצה, בשביל לכבוש את המדינה השכנה. נראה, שאם הסיבה היא אחת משלושת הסיבות הראשונות, הרי שיש מקום לשכנע שאין להם ממה לחשוש. אך אם הסיבה היא הסיבה הרביעית, נראה, שכנגד זה אין תשובה בפי משה.

הבקשה הראשונה

החשש מכיבוש - בבקשה הראשונה נראה שמשה רבנו מבקש להוריד ממנו את שני החששות הראשונים: "נעברה נא בארצך לא נעבר בשדה ובכרם ולא נשתה מי באר, דרך המלך נלך לא נטה ימין ושמאל עד אשר נעבר גבולך". בבקשה זו הוא מנסה לשכנע אותו, שאין לו לחשוש מהחשש הראשון והעיקרי, שמא הם רוצים לכבוש את מדינתו ולהישאר בה. ולכן, גם אומר לו: "והנה אנחנו בקדש עיר קצה גבולך". ואולי המילה - 'והנה' באה להראות לו, שהנה אתה רואה, שאין לנו מחשבת כיבוש, כי אחרת היינו נכנסים מיד לארצך, מבלי להודיע על כך מראש. אלא, אנו מחכים בקצה עיר גבולך, עד שנקבל ממך אישור מעבר. ועוד, הוא מדגיש שהם רוצים רק לעבור, ע"י שחוזר על עניין זה פעמיים, גם בתחילת הבקשה - 'נעברה נא' וגם בסופה - 'עד אשר נעבר גבולך'. ועוד הוא אומר לו: "דרך המלך נלך לא נטה ימין ושמאל". ומדוע חשוב לו לציין שהם ילכו בדרך המלך? ונראה, שבהליכה בדרך המלך הם הולכים במקום מרכזי, ויכולים לעקוב אחריהם, ואפשר מיד להפעיל נגדם כוח שיעצור בעדם.

החשש מנזקים כלכליים - לגבי החשש מנזקים כלכליים אומר משה: "לא נעבר בשדה ובכרם ולא נשתה מי באר". רש"י מפרש: "ולא נשתה מי באר. מי בורות היה צריך לומר. אלא כך אמר משה - אע"פ שיש בידינו מן לאכול ובאר לשתות, לא נשתה ממנו אלא נקנה מכם אוכל ומים להנאתכם". אך פירוש זה כאן קצת קשה מכמה סיבות: 1. מדרש זה יתאים רק למה שאומרים שלא ישתו מי באר, והכוונה שלא ישתו ממי הבאר שמלווה אותם. אך איך ניתן לדרוש שלא יאכלו מן המן שבידם מהאמירה: "לא נעבר בשדה ובכרם". 2. לכאורה ההצעה לשלם עבור המים, מובאת רק בבקשה השנייה שבפסוק י"ט: "ואם מימך נשתה אני ומקני ונתתי מכרם". ואף שם הדרשה לא כל כך מתאימה, כי לא מובא שם שהם ימנעו מלשתות מהבאר שלהם, כי הם אומרים בלשון תנאי שאם

הם ישתו אז ישלמו עבור המים. 3. וכן קשה, האם היה לאדום מספיק אוכל ומים לכלכל עם של מיליוני אנשים יחד עם כל בהמתם? ולכן נראה לומר, שהם התכוונו, לאכול מהמגן שהיה להם, ומים מהבאר שלהם, וכאן הם אומרים שהם לא יעברו בשדה ובכרם בשביל לאכול, ולא ישתו מי באר, בכדי שלא לגרום להם נזקים כלכליים. ומשמע שזו דעת רוב הפרשנים.

הסירוב הראשון

מלך אדום עונה בקצרה ובהחלטיות, ומשלב גם איום: "לא תעבר בי, פן בחרב אצא לקראתך". לכאורה, יש כאן סירוב מוחלט, ללא אפשרות לעמוד על המניעים. אך נראה שיש להתמקד במילה - 'בי', האם ניתן ללמוד ממנה על חששותיו של אדום? ובמיוחד לאור הסירוב השני שבו אומר רק: "לא תעבר" ללא המילה - 'בי'. ולכאורה, ניתן לדייק ממילה זו, שאדרבא, הבקשה ללכת בדרך המלך, שהיא כנראה עוברת במרכז הארץ, גרמה למלך אדום לחשוש שישראל רוצים לכבוש את ארצו.

הבקשה השנייה

עפ"י דקדוק זה, נראה שנוכל להבין את הבקשה השנייה, והשינויים שבה. בבקשה השנייה נאמר: "ויאמרו אליו בני ישראל במסלה נעלה ואם מימך נשתה אני ומקני ונתתי מכרם, רק אין דבר ברגלי אעברה". בבקשה זו נבחין בשני שינויים:

א. החשש מכיבוש - הפעם כבר לא מציעים ללכת בדרך המלך, אלא לעלות במסילה. הפועל לעלות מראה, שאין זה מקום מישורי, אלא דרך הררית שיש לעלות בה. ונראה, שהתכוונו לומר שילכו בדרך צדדית ולא במרכז המדינה. ו'יהונתן אייבשיץ מוסיף הסבר, שמסילה היא דרך יחיד, שאי אפשר ללכת בה הרבה ביחד אלא רק אחד אחרי השני, ובצורה כזו הם לא יכולים להילחם באדום.

ב. החשש מנזקים כלכליים - הם מבטיחים, שאם ישתו מהמים שלהם ישלמו עבורם, והכוונה שמימי הבארות הם כלל לא ישתו, שלא יגרם להם נזק. אך אם ישתו ממים אחרים של נהרות, למרות שלא יגרם להם נזק, אך ישלמו בכדי שיהיה להם גם רווח כלכלי.

הסירוב השני

בסירוב השני: "ויאמר לא תעבר, ויצא אדום לקראתו בעם כבד וביד חזקה". ההבדל העיקרי בסירוב השני הוא, שאומר רק: "לא תעבר", בניגוד לסירוב הראשון שאמר: "לא תעבר בי". ונראה שמלך אדום הבין, שבני ישראל דקדקו במילה - 'בי', שהסירוב שלו, שהם יעברו במרכז המדינה, לכן הציעו שיעברו בדרך צדדית. ולתקן הבנה זו, אמר להם הפעם רק: "לא תעבר", שלא יוכלו לעבור כלל. ובניי היו צריכים להבין, שלמלך אדום לא היה חשש מכיבוש או חישובים כלכליים, אלא סירוב על עצם המעבר. ויתכן, שהסירוב נבע מהסיבה הרביעית שהבאנו לעיל, שהיה הסכם בין כל המדינות השכנות. ואם זו הסיבה, אז כבר אין מקום להמשיך לנסות ולשכנע. והתורה מסכמת: "וימאן אדום נתן את ישראל עבר בגבלו", ומכיוון שיש סירוב על עצם המעבר, לכן: "ויט ישראל מעליו".

"וימאן אדום נתן את ישראל עבר בגבלו" - האם רמז לסירוב שלישי?

לכאורה פסוק זה מיותר, ואת הסיומת: "ויט ישראל מעליו" שאינה מיותרת, ניתן להצמיד לפסוק כ' ולכתוב: "ויאמר לא תעבר, ויצא אדום לקראתו בעם כבד וביד חזקה. ויט ישראל מעליו", ולשם מה נאמר שוב בפסוק כ"א: "וימאן אדום נתן את ישראל עבר בגבלו", הרי זאת אנו יודעים כבר מפסוק כ' שבו נאמר: "ויאמר לא תעבר"?

ואולי יש לדקדק, שבבקשה הראשונה מציעים ישראל ללכת בדרך המלך, ובבקשה השנייה הם מציעים לעלות במסילה, ולבסוף מובא ביטוי חדש - 'עבר בגבלו'. ואולי, יש כאן רמז לניסיון שלישי של בני ישראל, שהציעו שלא יעלו במסילה שהיא דרך צדדית אך בתוככי המדינה, אלא הציעו שיעברו ממש לאורך הגבול, ולכן פסוק זה אינו חזרה מיותרת, אלא בא לבטא את הסירוב השלישי של אדום, שלא הסכימו שאפילו יעברו לאורך הגבול, ולכן נאמר פסוק זה: "וימאן אדום נתן את ישראל עבר בגבלו".

"רק אין דבר ברגלי אעברה"

רבנו בחיי מסביר שפירוש של 'רגלי' הוא 'צבאותי'. ואולי, מותר לפסק אחרת את הפסוק ולקרא: "רק אין דבר ברגלי - אעברה". כי לרגליים יש שני מובנים שקשורים לעניין הפרשה, רגליים מבטאים פעולת כיבוש, וגם פעולת רמיסה. ובניי אומרים: "רק אין דבר ברגלי", אין לנו שום תוכנית להשתמש ברגליים לא לכיבוש ולא לרמיסה. ולפי זה נסביר, מדוע ישנם כאן שני מיעוטים - 'רק אין', כי באים למעט את שני השימושים הללו ברגליים. ובביטוי - 'אעברה' הם מתכוונים לומר, שישתמשו ברגליים רק בכדי לעבור לא"י.

מי הם בעלי המשא ומתן - משה \ ישראל - מלך אדום \ אדום

את הבקשה הראשונה שולח משה למלך אדום: "וישלח משה מלאכים מקדש אל מלך אדום". אך בסירוב הראשון נאמר: "ויאמר אליו אדום" ולא נאמר מלך אדום. את הבקשה השנייה מעבירים בניי: "ויאמרו אליו בני ישראל". בסירוב השני נאמר רק: "ויאמר", ולא מצוין מי אמר. ובפסוק האחרון נאמר: "וימאן אדום נתן את ישראל", ויש לבחון את סיבת השינויים הללו.

"וישלח משה" - בשליחות לסיחון נאמר שישראל שלחו בניגוד לכאן שנאמר שמשלח: "וישלח ישראל מלאכים אל סיחון מלך האמרי לאמר" (במדבר כ"א, כ"א). ואומר רש"י שבא ללמד שמשלח וישראל הם אחד. ב'במדבר רבה' (יט, טו) דורש, שמודגש שמשלח שלח, ללמד שבו על משה שלא הקפיד על בניי, למרות שבגללם נגזרה עליו הגזירה. בעל 'ספר פנים יפות' מסביר, שכתוב שמשלח שלח, כי ישראל לא רצו לשלוח, כי ידעו, שהם מקדימים את מותו של משה. אך משה לא התחשב בזה, ומיהר למלא את רצון ה'.

"ויאמר אליו אדום" - רמב"ן מסביר שכאן נאמר רק 'אדום' ולא 'מלך אדום': "כי נסכמו כל עמו עם אדוניהם במיאון הזה".

בעל 'משך חכמה' גם מדקדק מדוע לא נזכר שמו של מלך אדום כמו שמוזכר השם - סיחון. ומסביר, משום שהיה להן בית מועצת העם (פרלאמנט), ואמרו בעו"ג (דף י"י) קטן נתתיך בגוים בזוי מאד שאין להן מלך בן מלך, ובמקום שאין המלכות ירושה עיקר כדעת העם, לכן כתוב ויאמר אדום, וימאן אדום, אבל בסיחון שהיה ירושה לבנו, וכמו דכתיב בדברים (ב, לג) ונך אותו ואת בנו, לכן כתוב ולא נתן סיחון (לקמן כא, כג), ולא אבה סיחון (דברים ב, ל).

ואולי, אפשר גם לומר, שבתחילת הפנייה נוהגים שהמלך שולח אל המלך, לכן רק בפסוק הראשון, פסוק י"ד, נאמר: "וישלח משה מלאכים מקדש אל מלך אדום". אך את המשך המשא ומתן עושים נציגי העם, ולכן בסירוב הראשון כבר נאמר בפסוק י"ח: "ויאמר אליו אדום", והכוונה לנציגי העם. וכן בבקשה השנייה בפסוק י"ט נאמר: "ויאמרו אליו בני ישראל", כלומר הנציגים של בני ישראל.

השיעורים מתקיימים בזית הכנסת חניכי הישיבות - רח' מנחת שלמה 3 גני הדק פתח תקוה

שעה 11:00 - שיעור בגמרא מסכת שבת. שעה 12:00 - שיעור באור החיים הקדוש.

ביום ה' שיעור בפרשת השבוע (שיעור זה מתפרסם בסוף השבוע בבתי הכנסת בעלון של בית המדרש)

לפרטים נא לפנות בטלפון - 0548448692. לתגובות הערות והארות ולקבלת הגיליון במייל, גם צמהדורה מורחבת,

נא לפנות לכחוצת - Ingber@bezeqint.net